

opremljenost žumberačkih domaćinstava i gospodarstava

ivan magdalenić

pravni fakultet
sveučilišta u zagrebu,
zagreb, hrvatska

primljeno rujna 1996.

Članak iznosi dio rezultata dobivenih istraživanjem provedenim u 122 seoska domaćinstva na Žumberku. Podaci govore o vrlo niskoj opremljenosti gospodarstava suvremenim sredstvima rada, o tek nešto boljoj opremljenosti domaćinstava suvremenim kućanskim aparatima. Rezultati pokazuju da je stanje najlošije u domaćinstvima koja su ovisnija o dohotku iz poljoprivrede, a uzimajući u obzir cjelovite rezultate istraživanja (tj. i one koji u ovom članku nisu spomenuti), autor zaključuje da se revitalizacija Žumberka ne može izvesti bez pomoći širega društvenog okružja, te da sama poljoprivreda (bez drugih izvora prihoda) ne može biti djelatnost na kojoj bi se mogao temeljiti razvoj toga kraja.

uvodna napomena¹⁾

—> Opremljenost suvremenim sredstvima rada nužna je pretpostavka moderne poljoprivredne proizvodnje, a opremljenost domaćinstava suvremenim kućanskim aparatima nezaobilazan je materijalni uvjet modernoga življenja uopće. U ovome ćemo tekstu prikazati stanje opremljenosti gospodarstava i domaćinstava na Žumberku - budućem rezidencijalnom predgrađu Zagreba, kako vole reći tamošnji entuzijasti. Podaci će pokazati koliko je ta želja realna u ovome trenutku, a njihova će interpretacija, nadamo se, uputiti na neke aktivnosti koje je nužno poduzeti da bi želja postala ostvarljiva u dogleđnoj budućnosti. Članak se temelji na rezultatima istraživanja provedenog krajem 1995. na uzorku od 122 ispitanika, proporcionalno raspoređena u tri žumberačke subregije - istočnoj, središnjoj i zapadnoj.

1) Cjeloviti rezultati istraživanja objavljeni su u zborniku "Žumberak - Baština i izazovi budućnosti". Ovaj tekst skraćena je verzija dvaju autorovih priloga u Zborniku.

opremljenost gospodarstava

Odmah na početku, već i prije iznošenja konkretnih podataka, moramo reći da je sadašnje stanje opremljenosti seljačkih poljoprivrednih gospodarstava na Žumberku u jednom smislu vrlo nepovoljno, a u drugom čak zabrinjavajuće: nepovoljno je s obzirom na dostignuti stupanj opremljenosti, a zabrinjavajuće kad je riječ o planovima vlasnika da postojeće stanje u dogledno vrijeme poprave. Jedno i drugo vidljivo je u tablici 1, koja nije "razvedena" po žumberačkim subregijama upravo zbog beznačajno malog broja odgovora o namjerama nabavke pojedinih strojeva ili uređaja. U vezi s konkretnim sredstvima rada za koja smo prikupili informacije valja reći da su s tog popisa ispušteni mnogi strojevi i uređaji koji su posve uobičajeni na mnogim gospodarstava u pravim poljoprivrednim regijama. Tako smo postupili na temelju spoznaja dobivenih u pripremljenoj fazi istraživanja - one su jasno govorile da bi propitivanje o posjedovanju nekih od najsuvremenijih strojeva bilo ne samo potpuno uzaludno, nego za dobar dio ispitanika i potpuno nerazumljivo.

Tablica 1

Dostignuta opremljenost gospodarstava i namjere nabave novih strojeva ili uređaja

	Nema		Namjerava kupiti		Ima	
	N	%	N	%	N	%
Traktor	56	45,9	4	3,3	62	50,8
Prikolica	80	65,6	1	0,8	41	33,6
Kosilica	82	67,2	3	2,5	37	30,3
Kultivator	85	69,7	5	4,1	32	26,2
Čekičar	98	80,3	1	0,8	23	18,9
Sijačica	114	93,4	0	-	8	6,6
Kamion	115	94,3	1	0,8	6	4,9
Pojilica/hranilica	119	97,5	1	0,8	2	1,6
Kombajn	120	98,4	0	-	2	1,6
Muzilica	120	98,4	2	1,6	0	-
Nešto drugo	111	91,1	2	1,6	9	7,4

Izvor: Anketa 1995.

Traktor je, kako možemo vidjeti u tablici 1, jedini od svega nabrojenog "dospio" u bar polovinu žumberačkih gospodarstava, dok su čak i "banalni" strojevi, odnosno uređaji, potrebni za iole suvremeniju stočarsku proizvodnju (o čemu se u vezi sa Žumberkom podosta govori) - kosilica, mlin čekičar, automatska pojilica ili hranilica, automatska muzilica - prava rijetkost ili potpuna nepoznanica. Ni kultivator - koji na malim površinama može bar donekle nadomjestiti nekoliko drugih strojeva - nema čak 70% gospodarstava, niti ga u skoroj budućnosti kani nabaviti. A što se traktora tiče, poznato je: bez primjerenih priključnih strojeva on je više prijevozno sredstvo nego sredstvo za rad.

Planovi za poboljšanje opremljenosti, kako već rekosmo, prava su rijetkost: ukupno je na sva pitanja o tome dobiveno samo 19 potvrdnih odgovora. Kad se ni u jednom slučaju ne bi radilo o tome da isto domaćinstvo namjerava nabaviti bar dva stroja ili uređaja, taj bi podatak značio da bilo kakve planove za skorou nabavku nekog suvremenog proizvodnog sredstva imaju vlasnici tek svakoga šestog gospodarstva (15,7%). Pojedi-

načni odgovori o namjeri kupnje točno određenog stroja ili uređaja tako su rijetki da ih doista nema smisla posebno analizirati. Primjerice, tek svako petnaesto domaćinstvo od onih koji još nemaju traktor (četiri od 60) namjerava ga nabaviti, a svako osamnaesto (pet od 90) kultivator. Čak i kad bi se svi planovi nabavke uskoro ostvarili, to bi ukupnu opremljenost žumberačkih gospodarstava povećalo tek za nepunih 9%: u 122 anketirana domaćinstva umjesto sadašnja 222 stroja ili uređaja bilo bi ih 241, ili u prosjeku dva na svakom gospodarstvu.

Opisano stanje postaje ne samo preglednije nego i još više zabrinjavajuće ako rezultate prevedemo u "indeks opremljenosti", konstruiran - što je važno napomenuti - isključivo na temelju dobivenih podataka. Po ukupnom broju strojeva ili uređaja koje posjeduju (dakle, bez ikakva ponderiranja s obzirom na cijenu ili eventualnu višestruku upotrebljivost svakoga pojedinog stroja) gospodarstva su razvrstana u pet kategorija - od "vrlo niske opremljenosti" (točnije, nikakve, jer su u tu kategoriju svrstana gospodarstva na kojima nema ni jednog od nabrojanih strojeva ili uređaja) do "vrlo visoke" (sedam ili više od nabrojanih strojeva) i dobivena je raspodjela koju navodimo u tablici 2.

Tablica 2
Raspodjela gospodarstava po "indeksu opremljenosti"

Indeks	N	%
Vrlo nizak (ništa od nabrojenog)	52	42,6
Nizak (1-2 stroja ili uređaja)	31	25,4
Srednji (3-4 stroja ili uređaja)	23	18,9
Visok (5-6 strojeva ili uređaja)	14	11,5
Vrlo visok (7 ili više od nabrojenog)	2	1,6

Izvor: Anketa 1995.

Iako naš "indeks opremljenosti", kako rekosmo, ima isključivo "kontekstualno značenje", jer nije konstruiran na temelju nekog unaprijed postavljenog kriterija, nego je izveden iz dobivenih podataka, vidimo da ni svako sedmo gospodarstvo (13,1%) ne pripada kategoriji - opet ponavljamo: u žumberačkim relacijama - "visoko ili vrlo visoko opremljenih", a više od dvije trećine (68,0%) i u žumberačkim se relacijama može smatrati nisko ili nikako opremljenima. Ne treba, očito, ni pomišljati kakva bi bila raspodjela tih gospodarstava prema nekome realnom pokazatelju opremljenosti, takvu koji bi uključio posjedovanje svega što je potrebno za modernu poljoprivrednu proizvodnju općenito, ili svega što je optimalno za gospodarstva i za proizvodne (prirodne i demografske) uvjete kakvi postoje na Žumberku.

Valja primijetiti da i ovakav, logički jedva održiv ali za postizanje kakve-takve preglednosti nad rezultatima nuždan, "indeks opremljenosti" upozorava na velike razlike, odnosno na veliku polarizaciju unutar anketiranih gospodarstava: oko 40% svih strojeva i uređaja u vlasništvu je svega 13% gospodarstava, dok, s druge strane, više od 40% anketiranih gospodarstava nema ni jedno suvremeno sredstvo za rad.

Ima li u pogledu opremljenosti gospodarstava kakvih razlika između žumberačkih subregija? Podaci navedeni u tablici 3 pokazuju da statistički značajnih razlika nema, ali se bar na razini indicija može reći da je stanje

najlošije u zapadnome, a najbolje (točnije rečeno, najmanje loše) u središnjem dijelu Žumberka.

Tablica 3

Gospodarstva koja posjeduju pojedine strojeve ili uređaje po žumberačkim subregijama (u postocima)

	Istok	Centar	Zapad	Ukupno
Traktor	50,0	49,4	57,1	50,8
Prikolica	29,2	37,7	23,8	33,6
Kosilica	41,7	27,3	28,6	30,3
Kultivator	12,5	32,5	19,0	26,2
Čekičar	12,5	23,4	9,5	18,9
Sijačica	12,5	5,2	4,8	6,6
Kamion	8,3	3,9	4,8	4,9

Napomena: Ostali strojevi nisu uvršteni u tablicu zbog ukupno malog broja na istraživanom području.

Izvor: Anketa 1995.

Iako neke od razlika prikazanih u tablici 3 izgledaju prilično velike, račun-ska je provjera (HI-kvadrat testom) pokazala da ni jedna od njih nije statistički značajna, odnosno da samo zbog nevelikih apsolutnih brojeva postoci stvaraju privid kako su razlike veće nego što doista jesu. Statistički nije značajan ni podatak da u središnjem dijelu Žumberka relativno oko 2,5 puta više gospodarstava ima kultivator, nego na istoku.

"Indicije" koje smo prije spomenuli jasnije se vide u tablici 4, u kojoj je pet kategorija "indeksa opremljenosti" sažeto u tri stupnja (kategorije "srednja", "visoka" i "vrlo visoka" opremljenost su zbrojene, pa ćemo zato u nastavku umjesto o "vrlo niskom indeksu" govoriti o "ispodprosječnoj opremljenosti", umjesto o "niskom indeksu" o "prosječnoj", a ostale ćemo tri kategorije zajedno označavati kao "iznadprosječnu opremljenost").

Tablica 4

Ukupna opremljenost gospodarstava po subregijama (u postocima)

Razina opremljenosti	Istok	Centar	Zapad	Ukupno
Ispodprosječna	25,0	45,5	52,4	42,6
Prosječna	45,8	20,8	19,0	25,4
Iznadprosječna	29,2	33,8	28,6	32,0

Izvor: Anketa 1995.

Iako, kako možemo vidjeti u tablici 4, ni u jednoj subregiji ne prevladavaju "iznadprosječno" opremljena gospodarstva (nakon pregrupiranja podataka to su sva ona koja imaju najmanje tri stroja ili uređaja), takvih je ipak relativno najviše u središnjem dijelu Žumberka, dok više od polovine gospodarstava u zapadnom dijelu nema ni jedno suvremeno sredstvo za poljoprivrednu proizvodnju. Zanimljivo je primijetiti da samo na žumberačkom istoku dominiraju "prosječno opremljena gospodarstva" (tj. ona s jednim ili dva stroja ili uređaja), dok je centar u najvećoj mjeri polariziran: bliži je zapadnome nego istočnom dijelu po zastupljenosti potpuno neopremljenih gospodarstava, ali ima i relativno najviše onih iznadpro-

sječno opremljenih. No, da je doista riječ samo o indicijama potvrđuje rezultat HI-kvadrat testa, kojega veličina govori da bi se uz tvrdnju kako razlike doista postoje, tj. da su statistički značajne, vezao rizik pogreške nešto veći od 11%.

Dakle, razlike među žumberačkim subregijama u pogledu opremljenosti gospodarstava nisu statistički značajne. Kakve su one među gospodarstvima različitih veličina, različitog sastava domaćinstava kojima pripadaju te po još nekim obilježjima, bez obzira u kojem se dijelu Žumberka nalaze? Opet možemo unaprijed reći da ćemo i u takvoj analizi češće nailaziti samo na indicije, ali da ima i razlika koje su ne samo statistički značajne nego i sociološki zanimljive.

Istraživanjem je ustanovljeno da u gotovo dvije trećine (65%) žumberačkih domaćinstava nema ni jednog poljoprivrednika, tj. osobe kojoj je rad na gospodarstvu glavno zanimanje, u 27% postoji jedan, a svega 8% domaćinstava ima dva ili više poljoprivrednika. Razlika među tako razvrstanim domaćinstvima s obzirom na opremljenost njihovih gospodarstava nije statistički značajna, pa opet samo na razini indicija možemo reći da su domaćinstva bez poljoprivrednika u tom pogledu najpolariziranija (relativno ih je najviše u obje ekstremne kategorije opremljenosti - 47% ispod i 35% iznad prosjeka), dok su domaćinstva s jednim ili više poljoprivrednika jače grupirana oko prosječne opremljenosti (36% od svih domaćinstava s jednim i točno polovina od svih domaćinstava sa dva ili više poljoprivrednika), ali s pomakom prema kategoriji "ispod prosjeka" (jednako koliko i prosječno opremljenih među domaćinstvima s jednim, a 30% od domaćinstava sa dva ili više poljoprivrednika).

Činjenicu da su domaćinstva bez poljoprivrednika češće od onih s poljoprivrednicima opremljena i najbolje i najlošije, možemo objasniti tako što je jednim poljoprivredni posjed sasvim marginalni izvor prihoda pa ga nisu ni opremali (a osim toga istraživanjem su zahvaćena i domaćinstva bez zemlje), dok su druga domaćinstva u kojima nitko ne radi samo u poljoprivredi mogla - zahvaljujući drugim приходima - bolje opremiti svoja gospodarstva i tako si olakšati bavljenje poljoprivredom kao dopunskim zanimanjem.

Gledajući s druge strane, tj. s aspekta gospodarstava, podaci govore da je više od 70% svih ispodprosječnih i iznadprosječno opremljenih u vlasništvu domaćinstava bez poljoprivrednika, što vrijedi samo za 45% gospodarstava koja su prosječno opremljena. Po oko 23% ispodprosječnih i iznadprosječno opremljenih gospodarstava te oko 39% prosječnih po opremljenosti u vlasništvu je domaćinstava s jednim poljoprivrednikom, a u vlasništvu domaćinstava sa dva ili više poljoprivrednika (takvih domaćinstava, podsjetimo se, ukupno je samo 8%) nalazi se 5% iznadprosječno i 6% ispodprosječno opremljenih te 16% prosječnih.

Kad riječi kojima se služimo govoreći o opremljenosti gospodarstava, osobito oznaka "iznad prosjeka", ne bi imale pravo značenje samo u žumberačkim okvirima, tj. kad bi se doista radilo o dobro ili bar prosječno opremljenim gospodarstvima po nekom realnom kriteriju, mogli bismo zaključiti da se najveći dio postojećih poljoprivrednih strojeva nalazi tamo gdje su najmanje potrebni - na gospodarstvima bez pravih seljaka, a naj-

manje ih je tamo gdje bi ih netko imao na pravi način upotrijebiti. Ovakav smjer povezanosti između broja seljaka u domaćinstvima i broja strojeva na njihovim gospodarstvima zapravo govori da se radom isključivo ili pretežno u poljoprivredi zadnjih (desetak i više) godina nisu mogli ostvariti prihodi koji bi omogućili nabavu potrebnih strojeva. Radi se, rekli bismo, o svojevrsnom zatvorenom krugu: bez moderne opreme nema poljoprivrede koja donosi zaradu, a bez zarade (ako izostane društvena, odnosno državna pomoć) nema uvjeta za nabavku strojeva koji bi modernizirali poljoprivredu.

Opravdanost ovog zaključka donekle potvrđuju i podaci o povezanosti između opremljenosti gospodarstava i zanimanja sadašnjeg kućedomaćina, odnosno vlasnika. S tim u vezi najprije valja reći da je samo svakom četvrtom gospodarstvu (25,4%) vlasnik poljoprivrednik, nešto više gospodarstava (27,0%) pripada radnicima, službenicima i pripadnicima sličnih zanimanja, "na čelu" 7,4% gospodarstava jesu domaćice, a najbrojniji vlasnici, odnosno kućedomaćini, jesu umirovljenici (40,2%). Zbog malog apsolutnog broja domaćica (devet), njih ćemo u tablici 5 pribrojiti poljoprivrednicima i time njihov udio povećati na 32,8%.

Tablica 5

Povezanost između opremljenosti gospodarstva i zanimanja kućedomaćina

Razina opremljenosti		Zanimanje kućedomaćina			
		Seljak	Radnik	Umirovljenik	Ukupno
Ispodprosječna	VP	47,5	36,4	42,9	42,6
	HP	36,5	23,1	40,4	100,0
Prosječna	VP	30,0	27,2	20,4	25,4
	HP	38,7	29,0	32,3	100,0
Iznadprosječna	VP	22,5	36,4	36,7	32,0
	HP	23,1	30,8	46,1	100,0
Ukupno	VP	100,0	100,0	100,0	100,0
	HP	32,8	27,0	40,2	100,0

VP = postotak gospodarstava određene opremljenosti

HP = postotak kućedomaćina određenog zanimanja

Izvor: Anketa 1995.

Iako razlike koje zapažamo u tablici 5 nisu statistički značajne, one su ipak dovoljno zanimljive da im posvetimo nešto pažnje. Primjećujemo, naime, da najlošije opremljena poljoprivredna gospodarstva imaju upravo poljoprivrednici! Gotovo svaki drugi (47,5%) ima ispodprosječno (pod-sjećamo, to zapravo znači nikako!) opremljeno, a tek svaki četvrti-peti (22,5%) ima nadprosječno opremljeno gospodarstvo. S druge strane, umirovljenici su po opremljenosti svojih gospodarstava najviše polarizirani - više ih je u ekstremnim kategorijama, a manje na razini prosjeka. "Polovi" su vjerojatno definirani porijeklom mirovine: "na vrhu" su korisnici (na Žumberku dosta čestih) inozemnih mirovina (najčešće njemačkih), a "na dnu" su vjerojatno mahom "domaći penzioneri". Polariziranost se - ali manje naglašeno nego kad je riječ o umirovljenicima - primjećuje i kod radnika.

S gledišta gospodarstava također se primjećuje polariziranost umirovljenika: i najbolje i najlošije opremljena gospodarstva najčešće su u njihovom vlasništvu, a prosječna po opremljenosti najčešće pripadaju poljoprivrednicima (jer su, kako malo prije rekosmo, i radnici polarizirani u pogledu opremljenosti gospodarstava kojima su vlasnici).

Sad bismo izneseni zaključak o žumberačkom (vjerojatno ne samo žumberačkom) "zatvorenom krugu" u kojemu se "vrte" nerazvijena poljoprivreda i neopremljena gospodarstva, mogli pojačati pomalo sarkastičnom konstatacijom da se na Žumberku (i ne samo tamo!) najlakše baviti poljoprivredom ako nisi poljoprivrednik! I tu ćemo tvrdnju začas argumentirati dodatnim podacima.

Kakva je povezanost između opremljenosti gospodarstava i izvora prihoda domaćinstava? Kako vidimo u tablici 6, mješovita su domaćinstva u prosjeku najopremljenija, a ona kojima je poljoprivreda jedini izvor prihoda po opremljenosti svojih gospodarstava više zaostaju za mješovitima, nego što su bolje opremljena od nepoljoprivrednih.

Tablica 6

Povezanost između izvora prihoda domaćinstva i opremljenosti gospodarstva (u postocima)

Razina opremljenosti		Izvor prihoda			
		Poljoprivredni	Mješoviti	Nepoljoprivredni	Ukupno
Ispodprosječna	VP	60,0	22,1	73,5	42,6
	HP	23,1	28,8	48,1	100,0
Prosječna	VP	25,0	29,4	17,7	25,4
	HP	16,1	64,5	19,4	100,0
Iznadprosječna	VP	15,0	48,5	8,8	32,0
	HP	7,7	84,6	7,7	100,0
Ukupno	VP	100,0	100,0	100,0	100,0
	HP	16,4	55,7	27,9	100,0

Izvor: Anketa 1995.

Razlike, i "prostim okom" vidljive u tablici 6, statistički su visoko značajne: uz rezultat HI-kvadrat testa veže se rizik pogreške znatno manji od 1%. U komentaru valja dodati da bi razlike u korist domaćinstava koja imaju mješoviti, odnosno višestruki izvor prihoda bile još veće kad bismo iz te kategorije isključili ona kojima je izvanpoljoprivredni prihod seljačka mirovina, ili čak bilo koja druga mirovina osim inozemne.

Navedeni su podaci možda još zanimljiviji kad se promotre s aspekta gospodarstava: tek svako trinaesto (7,7%) iz skupine "dobro opremljenih" (u žumberačkim relacijama) nalazi se u vlasništvu čistih poljoprivrednih domaćinstava, a jednako ih toliko pripada i domaćinstvima bez prihoda iz poljoprivrede, odnosno takvih kojima je taj izvor prihoda beznačajan.

Premda radnoaktivne osobe nisu jedine koje stječu prihod (imaju ga, naime, i umirovljenici), podaci o odnosu između broja aktivnih osoba u domaćinstvu i opremljenosti gospodarstva (tablica 7) govore o statistički visoko značajnoj povezanosti (HI-kvadrat test značajan je uz rizik pogreške manji od 1%).

Tablica 7

Povezanost između broja aktivnih članova domaćinstva i opremljenosti gospodarstva (u postocima)

Razina opremljenosti		Broj aktivnih članova			Ukupno
		0	1	+1	
Ispodprosječna	VP	54,2	57,8	22,4	42,6
	HP	36,5	42,2	21,2	100,0
Prosječna	VP	22,9	21,1	30,6	25,4
	HP	25,8	25,8	48,4	100,0
Iznadprosječna	VP	22,9	21,1	47,0	32,0
	HP	20,5	20,5	59,0	100,0
Ukupno	VP	100,0	100,0	100,0	100,0
	HP	28,7	31,1	40,2	100,0

Izvor: Anketa 1995.

Kako pokazuje tablica 7, domaćinstva sa dva ili više aktivnih članova znatno češće imaju prosječno i nadprosječno opremljena gospodarstva, dok više od polovine onih s jednim ili nijednim aktivnim članom nije nikako opremljeno za suvremenu poljoprivrednu proizvodnju (prisjetimo se opet da "ispodprosječna opremljenost" zapravo znači da na gospodarstvu nema ni jednog poljoprivrednog stroja ili uređaja). Ti su podaci toliko logični da ih i ne treba dalje komentirati. Zanimljiviji je, pa i važniji podatak da svako četvrto-peto domaćinstvo sa dva ili više aktivnih članova ima sasvim neopremljena gospodarstva, a jednak postotak domaćinstava bez i jednog aktivnog člana ima - u žumberačkim relacijama - iznadprosječno opremljena.

Ako i ove podatke promotrimo s aspekta gospodarstva, vidimo da najveći dio (42%) ispodprosječno opremljenih gospodarstava pripada domaćinstvima s jednim aktivnim članom, a prosječno i iznadprosječno opremljena gospodarstva najčešće su u vlasništvu domaćinstava s barem dva aktivna člana. S obzirom na podatke koje smo prije iznijeli, možemo pretpostaviti da u potonjem slučaju nije riječ o radnoaktivnim poljoprivrednicima.

Kome će ostati postojeća poljoprivredna oprema i ona koju namjeravaju nabaviti sadašnji vlasnici? Rezultati našeg istraživanja pokazuju da potencijalnog nasljednika ima 44,3%, a nema 55,7% domaćinstava, odnosno gospodarstava, što je prvi (a kako ćemo začas pokazati, ne i jedini) nepovoljni podatak kad je riječ o budućnosti žumberačkih obiteljskih poljoprivrednih posjeda (potencijalnim nasljednicima gospodarstva smatrali smo muške članove domaćinstva u dobi između 15 i 50 godina). Doduše, povezanost između opremljenosti gospodarstava i postojanja potencijalnog nasljednika u domaćinstvima jest logična, ali jedva statistički značajna (HI-kvadrat test značajan je uz rizik pogreške od oko 7%): nasljednik postoji na 56,4% iznadprosječno opremljenih gospodarstava, 48,4% prosječnih i 32,7% ispodprosječnih po opremljenosti. Gledajući s aspekta samih potencijalnih nasljednika, 40,7% njih može računati na gospodarstvo koje je opremljeno bolje od žumberačkog prosjeka, 27,8% na prosječno opremljeno, a 31,5% nasljedit će gospodarstvo bez ikakve moderne opreme.

Međutim, "logike" nestaje kad (u tablici 8) pogledamo kakvo je stanje opremljenosti gospodarstava s potencijalnim nasljednikom koji je i sam poljoprivrednik, a kakvo gospodarstava koja će vjerojatno naslijediti oni koji nisu usmjereni na poljoprivredu kao osnovno zanimanje (budući da se ovdje služimo jedninom, moramo reći da na nekoliko gospodarstava - ali na doista zanemarljivo malom broju - postoji više od jednog nasljednika, što je u tablici 8 zanemareno, pa ovo napominjemo samo zbog korektnosti). Budući da ukupni broj domaćinstava u kojima postoji potencijalni nasljednik iznosi svega 54, vjerujemo da će slika biti jasnija ako u tablici prikazemo samo apsolutne brojke, bez preračunavanja u postotke.

Tablica 8
Opremljenost gospodarstava koja imaju potencijalnog nasljednika

Razina opremljenosti	Zanimanje nasljednika		
	Poljoprivrednik	Nepoljoprivrednik	Ukupno
Ispodprosječna	7	7	14
Prosječna	3	11	14
Iznadprosječna	4	22	26
Ukupno	14	40	54

Izvor: Anketa 1995.

Najsžetije rečeno, slika koju pokazuje tablica 8 doista je jasna, ali i doista sumorna - kako s gledišta nasljednika, tako i s gledišta gospodarstava: polovina nasljednika-poljoprivrednika može očekivati da će preuzeti potpuno neopremljeno gospodarstvo, a najveći broj (naj)opremljenijih gospodarstava doći će u ruke onih koji nisu poljoprivrednici.

Međutim, "ne biti poljoprivrednik" niti na Žumberku nije jedini uvjet da bi se imalo (ili moglo imati) bolje opremljeno gospodarstvo. Kako možemo vidjeti u tablici 9, razina opremljenosti u značajno je pozitivnoj korelaciji s veličinom posjeda (HI-kvadrat test u tom pogledu ne ostavlja ni 1% sumnje).

Tablica 9
Povezanost između opremljenosti gospodarstva i veličine posjeda (u postocima)

Razina opremljenosti		Veličina posjeda (u hektarima)				Ukupno
		do 1	1-3	3-5	5 i više	
Ispodprosječna	VP	78,3	51,2	28,0	16,1	42,6
	HP	34,6	42,3	13,5	9,6	100,0
Prosječna	VP	13,0	32,5	20,0	29,0	25,4
	HP	9,7	45,2	16,1	29,0	100,0
Iznadprosječna	VP	8,7	16,3	52,0	54,9	32,0
	HP	5,1	18,0	33,3	43,6	100,0
Ukupno	VP	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	HP	18,8	35,3	20,5	25,4	100,0

Izvor: Anketa 1995.

Međutim, iako su pravci povezanosti u tablici 9 potpuno logični (veći posjedi - bolja opremljenost), ipak valja primijetiti i to da je čak i od najvećih posjeda otprilike svaki šesti (16,1%) potpuno nemehaniziran, odnosno da svako deseto potpuno neopremljeno gospodarstvo (9,6%) pripada skupini najvećih. S druge strane, 8,7% najmanjih gospodarstava - za žumberačke prilike - iznadprosječno je opremljeno, ili, gledajući s drugog aspekta, svako dvadeseto (5,1%) od najopremljenijih gospodarstava manje je ukupne površine od jednog hektara.

Malo je vjerojatno da će se opisane relacije između opremljenosti i veličine gospodarstava uskoro znatnije promijeniti. Naime, prema našim nalazima "veća polovina" anketiranih kućedomaćina (52,4%) namjerava u pogledu veličine posjeda "ostati na istom", više od trećine (37,7%) planira smanjivanje, a jedva svako deseto domaćinstvo (9,8%) povećanje gospodarstva. Spomenuli smo da tek svako šesto anketirano domaćinstvo kani u skoro vrijeme poboljšati opremljenost svoga gospodarstva. Na ovome mjestu moramo reći da povezanost između tih dvaju planova nije statistički značajna, ali da indicije ipak govore o povezanosti koja je logična: vlasnici najlošije opremljenih gospodarstava nešto su skloniji smanjivanju, a najopremljenijih povećavanju zemljišnih posjeda. Usput rečeno, dio namjera (za povećavanja ili smanjivanja posjeda) već je ostvaren u nekoliko proteklih godina: iako se također radi o povezanosti koja nije statistički značajna, posjed su nešto češće smanjivali vlasnici slabo (tj. nikako) opremljenih gospodarstava, a među beznačajno malo onih gospodarstava koja su u nekoliko proteklih godina povećana (ukupno ih ima 6,6%) nešto su zastupljenija natprosječno opremljena.

Svojevrsnu "psihološku težinu" svim dosad iznesenim rezultatima daje podatak iz kojeg bi se moglo zaključiti kako dobar dio anketiranih Žumberčana i nije svjestan onoga čime se bavimo u ovome poglavlju, tj. vrlo slabom opremljenosti njihovih poljoprivrednih gospodarstava. U istraživanju je, naime, postavljeno i pitanje o tome koje probleme u poljoprivredi svoga kraja oni vide najvažnijima. Iz te serije podataka a ovdje spominjemo samo jedan podatak:²⁾ ni svaki peti ispitanik (17,2%) nije "slabu opremljenost" spomenuo među problemima. I ne samo to, nego u tom pogledu nema nikakve značajnije razlike između onih koji imaju potpuno neopremljena i nadprosječno opremljena gospodarstva. Dapače, i one male razlike koje su dobivene istovremeno su, recimo tako, neobične: ispitanici iz obje krajnje skupine domaćinstava razvrstanih po opremljenosti njihovih gospodarstava taj problem spominju rjeđe nego oni s prosječno opremljenim gospodarstvima (13,5% najneopremljenijih i 15,4% najbolje opremljenih, prema 25,8% ispitanika iz domaćinstava s prosječno opremljenim gospodarstvima).

Na kraju ovog odjeljka iznjet ćemo podatke koji su na neki način zbroj svega o čemu smo govorili, a posebno napomene o polarizaciji žumberačkih domaćinstava, odnosno gospodarstava. Riječ je o povezanosti između opremljenosti gospodarstava i opremljenosti domaćinstava (o čemu ćemo pobliže govoriti u nastavku).

²⁾ Cjelovite informacije o tom pitanju vidi na odgovarajućem mjestu u Zborniku.

Tablica 10

Povezanost između opremljenosti gospodarstava i opremljenosti domaćinstava (u postocima)

Opremljenost gospodarstava		Opremljenost domaćinstava				Ukupno
		1	2	3	4	
Ispodprosječna	VP	78,9	50,0	37,8	28,3	42,6
	HP	28,8	19,2	26,9	25,0	100,0
Prosječna	VP	21,1	25,0	35,1	19,6	25,4
	HP	12,9	16,1	41,9	29,0	100,0
Iznadprosječna	VP	0,0	25,0	27,0	52,2	32,0
	HP	0,0	12,8	25,6	61,5	100,0
Ukupno	VP	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	HP	15,6	16,4	30,3	37,7	100,0

1 = vrlo nisko opremljena domaćinstva

2 = nisko opremljena domaćinstva

3 = srednje opremljena domaćinstva

4 = visoko i vrlo visoko opremljena domaćinstva

Izvor: Anketa 1995.

Razlike vidljive u tablici 10 (a one su statistički značajne uz rizik pogreške manji od 1%) najjednostavnije bismo mogli opisati kao razlike između siromaštva (bez navodnika) i "bogatstva" (s navodnicima): gotovo 80% (78,9) najslabije opremljenih domaćinstava istovremeno ima i potpuno neopremljena gospodarstva, dok više od polovine (52,2%) najbolje opremljenih domaćinstava ima i najopremljenija gospodarstva! S druge strane, ni jedno najslabije opremljeno domaćinstvo nema iznadprosječno opremljeno gospodarstvo, dok svako treće-četvrto (28,3%) od najbolje opremljenih domaćinstava nema nikakvih poljoprivrednih strojeva ni uređaja, što zapravo znači da je riječ o domaćinstvima koja su samo rezidencijalno smještena u ruralnom prostoru, ali se poljoprivredom ne bave, osim možda u rekreativne svrhe. Zaključak koji se nameće jednostavan je do banalnosti: bogati su bogati, a siromašni - siromašni. Cjelina do sada iznesenih podataka pokazuje da među siromašnima najviše ima seljaka (i obratno: najviše je seljaka među siromašnima), a to nipošto nije činjenica koja bi poticajno djelovala na bavljenje poljoprivredom na Žumberku, bar ne kao jedinim (pa vjerojatno ni kao glavnim) zanimanjem. Iz toga slijedi i sasvim jasna poruka planerima razvoja Žumberka: ako (ili sve dok) na razini čitave Hrvatske ne dođe, s jedne strane, do bitnog poboljšanja položaja poljoprivrede kao gospodarske grane, a s druge strane do bitnog poboljšanja zarada u nepoljoprivrednim djelatnostima, jedini put koji obećava poboljšanje životnog standarda Žumberčana (a time postupno i njegove demografske revitalizacije) jest stvaranje mogućnosti za kombinaciju poljoprivrednoga i izvanpoljoprivrednog dohotka. Drugim riječima, isključivo ili pretežno seljačkim domaćinstvima treba omogućiti i dodatnu zaradu izvan poljoprivrede, a isključivo ili pretežno ovisnima o zaradi izvan poljoprivrede treba omogućiti kompenzaciju niskih plaća radom na vlastitim ili zakupljenim poljoprivrednim površinama. Jedino što se u suprotnom može očekivati jest daljnja emigracija Žumberčana, a malo je vjerojatno da bi se ta migracija zadržala unutar granica Republike Hrvatske.

stambeni standard i opremljenost domaćinstava

Jedan od važnih aspekata životnog standarda svakako je i onaj stambeni, koji se kvantitativno može iskazati sa nekoliko indikatora, primjerice starošću, veličinom i ostalim obilježjima stambenog prostora. S tim aspektom standarda usko je povezana i opremljenost domaćinstava onim dobrima što život čine ugodnijim, odnosno takvima što ih suvremeni čovjek jednostavno "podrazumijeva" - kućanskim uređajima i drugom opremom.

Prva informacija u tom kompleksu logično je povezana s jednim od najvažnijih demografskih podataka o Žumberku: kao i sami Žumberčani, i njihovi su domovi u prosjeku veoma stari. Kako možemo vidjeti u tablici 11, "veća polovina" (51,6%) svih kuća u kojima žive Žumberčani starija je od 50 godina, a svaka peta izgrađena je još u prošlom stoljeću!

Tablica 11

Godina izgradnje i zadnjeg proširenja ili rekonstrukcije kuće

	Izgradnja		Proširenje/obnova	
	N	%	N	%
1900. ili prije	25	20,5	-	-
1901. - 1944.	38	31,1	-	-
1945. - 1960.	11	9,0	4	3,3
1961. - 1970.	13	10,7	4	3,3
1971. - 1980.	26	21,3	17	13,9
1981. - 1990.	8	6,6	33	27,0
1991. ili poslije	1	0,8	44	36,1
Nije obnovljena	-	-	20	16,4
Ukupno	122	100,0	122	100,0

Napomena: U stupcu "proširenje/obnova" red "1945 - 1960" odnosi se na ukupno razdoblje do 1960. godine.

Izvor: Anketa 1995.

Kad je riječ o "mladem" stambenom fondu, u tablici 11 primjećujemo da je "razdoblje obnove" nakon drugoga svjetskog rata za Žumberak više bilo razdoblje stagnacije, bar kad je riječ o stambenoj izgradnji: za prvih 15 poslijeratnih godina izgrađeno je manje novih kuća nego u svakom od dva desetljeća koja su uslijedila. Pravi polet stanogradnje zbio se u sedamdesetim godinama, što je vjerojatno više od puke koincidencije s razdobljem masovnijeg zapošljavanja u zapadnoj Europi. Drugim riječima, vrlo je vjerojatno da je dobar dio prvih inozemnih zarada utrošen na poboljšanje stambenog standarda. U desetljeću gospodarske krize u tadašnjoj državi (osamdesete godine) tempo nove stambene izgradnje pao je ispod jedne trećine prethodnoga, ali je u tom razdoblju znatan broj kuća proširen ili obnovljen. Napokon, u devedesetim je godinama gradnja novih kuća praktički zamrla, a poboljšanje stambenog standarda svelo se samo na proširenje ili obnovu starih.

Zanimljive se razlike primjećuju kad se usporedi starost kuća u tri žumberačke subregije. Čak 42% kuća u istočnom dijelu izgrađeno je sedamdesetih godina (u središnjem 16%, a u zapadnom 19%), a nakon toga - niti jedna! S druge strane, u zapadnom dijelu ima najviše kuća iz prošlog stoljeća - čak 48% (u središnjem dijelu 18, a u istočnom svega 4%), ali ih je i najviše građeno nakon 1980. - 24% svih kuća mlađe je od 15 godina

(u središnjem dijelu 5%, u istočnom, kako rekosmo, niti jedna). Najveći dio kuća u središnjem dijelu - 39% - sagrađen je u razdoblju od 1900. do 1944, kada se nešto više (25% kuća) izgradilo i na istoku. Zapadna strana s obzirom na stambenu izgradnju potpuno je stagnirala od 1945. do 1970. (ni jedna kuća naših ispitanika nije izgrađena u tom razdoblju, kad je najdinamičnija izgradnja - ukupno 29% svih sadašnjih kuća - zabilježena u istočnom dijelu Žumberka, a u središnjem dijelu 22%).

Ukratko, nakon 1945. ukupno je izgrađeno po 43% sadašnjeg stambenog fonda u zapadnom i središnjem dijelu te 71% u istočnom. Međutim, sve kuće izgrađene za vrijeme "druge Jugoslavije" na istočnoj strani građene su prije 1980, a sve na zapadnoj nakon 1970. Kad bismo zanemarili mnoštvo prošlostoljetnih kuća u zapadnom dijelu, onda bismo mogli reći da je tamo zapravo stambeni fond najmlađi (trećina svih kuća mlađa je od 25 godina), a najstariji je u središnjem dijelu (57% kuća sagrađeno je prije 1945). Međutim, u oba ta dijela Žumberka zadnjih je godina (nakon 1990) priličan broj kuća proširen ili obnovljen (u središnjem dijelu 40%, a u zapadnom 48%, prema svega 12,5% na istočnom, što je vjerojatno povezano s podatkom da je tamo najviše kuća sagrađeno sedamdesetih, a prošireno - zapravo vjerojatnije dovršeno - osamdesetih godina). Druge zanimljive veze između podataka o starosti i veličini kuća i žumberačkih subregija nisu uočene.

Kad je riječ o povezanosti između starosti kuća i starosti njihovih stanara, uglavnom kao kuriozitet spominjeno da dva od osam anketiranih domaćinstava u kojima su svi članovi mlađi od 39 godina žive u kućama izgrađenim u prošlom stoljeću, kao i šest od 26 domaćinstava u kojima je i najmlađi član stariji od 60 godina. No, valja primijetiti i to da domaćinstva u kojima ima i mlađih članova žive, u prosjeku, u nešto većim kućama: polovina staračkih i samo jedno od osam najmlađih domaćinstava živi u kući sa manje od 50 četvornih metara, a u najvećima (preko 100 "kvadrata") nema ni jednog domaćinstva u kojem su svi članovi stariji od 60 godina. Zanimljivo je da ni jedan podatak o starosti i veličini kuća nije statistički značajno povezan sa starošću kućedomaćina.

Najviše je kuća među najmanjima (31% s površinom manjom od 50 "kvadrata"), ali i najvećih ima znatan broj (23% sa više od 100 četvornih metara). Preostale su češće manje (26% s površinom između 50 i 75 četvornih metara) nego veće (20% ima između 75 i 100 četvornih metara). Ukratko, manjih je kuća oko 57%, a većih od 75 "kvadrata" 43%. Poznavaatelji seoskih prilika u Hrvatskoj znaju da seljaci, osobito zadnjih 20-30 godina, uglavnom nisu "škrtarili prostorom" kad su gradili nove kuće, tako da i ovi podaci na svoj način govore o žumberačkom zaostajanju za hrvatskim prosjekom.

O kvaliteti stambenog fonda u žumberačkim selima ponešto kazuje i podatak da je 10% kuća drvenih, a daljnjih 14% izgrađeno je od mješovitog materijala, pri čemu se, u pravilu, dio "mješavine" također odnosi na drvo. Sve su drvene kuće stare, kao i većina onih od mješovitog materijala. Nažalost, podaci o kućama građenim od opeke i betonskih blokova nisu razdvojeni, tako da samo na osnovi uvida na terenu možemo reći kako se beton zadnjih desetljeća upotrebljavao više nego opeka, odnosno da se nastojalo graditi što jeftinije, sve ako je to išlo na uštrb kvalitete.

S podacima o veličini kuća uglavnom korespondiraju i oni o broju soba: 43% ima do dvije, 47% tri ili četiri, a svega 10% ima pet ili više soba. Uz potonji podatak valja, korektnosti radi, spomenuti da je u nekoliko slučajeva došlo do nesporazuma s ispitanicima koji su u "sobe" računavali i kuhinju, predsoblje i druge prostorije (ti su "nesporazumi" utvrđeni prilikom logičke kontrole anketnih upitnika, kada je primijećeno da se mnogo "soba" spominje uz neke kuće skromnih površina, ali tih nekoliko slučajeva nesporazuma ne utječe bitno na prikazanu sliku stanja).

Kako su i čime "ispunjene" kuće o kojima smo upravo iznjeli nekoliko osnovnih informacija, odnosno, kakva je opremljenost domaćinstava u žumberačkim selima? Opći pregled podataka o tome navodimo u tablici 12.

Tablica 12

Dostignuta opremljenost domaćinstava i namjere poboljšanja opremljenosti

	Nema		Namjerava nabaviti		Ima	
	N	%	N	%	N	%
Struja	4	3,3	1	0,8	117	95,9
Hladnjak	13	10,7	4	3,3	105	86,0
Voda u kući	20	16,4	1	0,8	101	82,8
Zamrzivač	28	23,0	2	1,6	92	75,4
Televizor	31	25,4	6	4,9	85	69,7
Stroj za pranje rublja	36	29,5	5	4,1	81	66,4
Automobil	69	56,5	4	3,3	49	40,2
Video-uređaj	103	84,5	2	1,6	17	13,9
Motorkotač	115	94,3	-	-	7	5,7
Kućna biblioteka	116	95,1	-	-	6	4,9
Vikendica	118	96,7	-	-	4	3,3

Napomene:

1. "Voda u kući" uključuje javni (N = 40) i kućni vodovod, odnosno hidrofor (N = 61).
2. "Kućna biblioteka" znači da domaćinstvo posjeduje najmanje 100 knjiga (ne računajući eventualne školske knjige).

Izvor: Anкета 1995.

Tablica 12 doista pruža samo najopćenitiju informaciju o elementarnoj opremljenosti domaćinstava u žumberačkim selima. U njoj nedostaju podaci o nekim civilizacijskim tekovinama, posjedovanje kojih se "na pragu 21. stoljeća" jednostavno podrazumijeva (npr. telefon), a nema podataka ni za koje se na temelju prethodnog uvida, stečenog u pripremljenoj fazi istraživanja, moglo pretpostaviti da su u žumberačkim selima prava rijetkost, ili su čak za veliku većinu Žumberčana nepoznanica (recimo, stroj za pranje posuđa, mikrovalna pećnica itd.). No, i takvi kakvi jesu, navedeni podaci sugeriraju opći dojam da su žumberačka seoska domaćinstva osjetno opremljenija od tamošnjih poljoprivrednih gospodarstava, ali da o nekakvome visokom standardu doista ne može biti ni riječi. Kao i kad se govorilo o gospodarstvima, najpesimističnija je zapravo informacija o veoma rijetkim, točnije sasvim iznimnim planovima za nabavu nekoga novog trajnog potrošnog dobra za domaćinstvo. Čak će i od onih pet domaćinstava koja još nemaju struje, četiri "u treće tisućljeće" vjerojatno ući bez nje, što je doista podatak koji ne treba posebno komentirati, ali koji bi se - s druge strane - mogao uzeti kao svojevrsna metafora žumberačke (ne)razvijenosti.

Za nekoliko najčešćih "predmeta standarda" provjerili smo postoje li u pogledu njihove rasprostranjenosti kakve razlike između žumberačkog istoka, središnjeg dijela i zapada. Jedina statistički značajna razlika utvrđena je kad je riječ o posjedovanju automobila: ima ga oko dvije trećine domaćinstava u zapadnom dijelu, oko 38% u središnjem, a tek svako četvrto anketirano domaćinstvo u istočnome dijelu.

Na temelju svih pojedinačnih podataka konstruiran je "indeks opremljenosti", pri čemu - kao ni kod "indeksa opremljenosti gospodarstava", o njemu smo govorili prije - nije izvedeno nikakvo ponderiranje s obzirom na vrijednost (točnije rečeno, cijenu) pojedinog elementa, nego je u obzir uzet samo njihov ukupni broj. I opet moramo ponoviti da tako izvedeni indeks ima isključivo "kontekstualno", žumberačko, značenje pa ga nije moguće uspoređivati s eventualnim sličnim indeksima konstruiranim na temelju drukčijeg empirijskog materijala. Raspored anketiranih domaćinstava po indeksu opremljenosti navodimo u tablici 13.

Tablica 13
Raspored domaćinstava po indeksu opremljenosti

	N	%
Vrlo nizak (do 3 nabrojena elementa)	19	15,6
Nizak (4 - 5 elemenata)	20	16,4
Srednji (6 - 7)	37	30,3
Visok (8 - 9)	43	35,2
Vrlo visok (10 i više)	3	2,5
Ukupno	122	100,0

Izvor: Anketa 1995.

Kao što se moglo naslutiti već iz informacije da domaćinstva u zapadnom dijelu Žumberka znatno češće imaju automobil, dotle u pogledu drugih "elemenata standarda" razlika među subregijama nema, pa ni distribucije ukupnog "indeksa opremljenosti domaćinstva" (zbrajanjem kategorije "visok" i "vrlo visok" sažetoga u četiri kategorije) nisu po subregijama statistički značajno različite. Međutim, poblizi uvid u podatke ipak upućuje na nešto bolju opremljenost domaćinstava u zapadnom dijelu Žumberka. Na primjer, samo 5% domaćinstava na zapadu ima "vrlo niski" indeks, prema 12,5% na istoku i 20% u središnjem dijelu, dok "visok" indeks ima čak 57% "zapadnjaka", prema 35% domaćinstava u središnjem i 29% u istočnom dijelu Žumberka. Stanje u središnjem dijelu doima se najpolariziranijim (relativno mnogo i dobro i vrlo loše opremljenih domaćinstava), a ono u istočnom dijelu najbolje se može opisati kao "donji prosjek" - tamo većina domaćinstava ima "srednju" i "nisku" razinu indeksa opremljenosti.

Iako, dakle, podaci tek na razini indicija govore o nešto boljoj opremljenosti domaćinstava u zapadnom dijelu Žumberka, zanimljivo je podsjetiti da je opremljenost seljačkih gospodarstava u tom istom dijelu zamjetno najlošija. Ta se činjenica ne može protumačiti drukčije nego konstatacijom da je viši standard opremljenosti domaćinstava na zapadu Žumberka ostvaren izvanpoljoprivrednim dohotkom, odnosno da su domaćinstva lošije opremljena tamo gdje je poljoprivreda relativno važniji izvor prihoda domaćinstava. Taj podatak, čak i ako je riječ samo o indicijama, a ne i

čvrstim dokazima, sasvim jasno govori o stanju, ili točnije rečeno, o niskoj profitabilnosti bavljenja poljoprivredom na Žumberku.

Vratimo se ponovno s razine žumberačkih subregija na razinu sveg područja. S te razine primjećujemo nekoliko zanimljivih, iako sasvim logičnih razlika koje su statistički značajne. Najsažetije rečeno, znatno su bolje opremljena domaćinstva koja žive u novijim ili u novije vrijeme proširenim ili obnovljenim kućama, te u onima s većom ukupnom površinom i većim brojem soba. Iako "sasvim logični", ti su podaci zanimljivi bar po tome što i oni upućuju na polariziranost žumberačkog stanovništva s obzirom na životni standard: tko je u skorije vrijeme imao novca da izgradi novu ili proširi staru kuću, imao ga je i za bolje opremanje domaćinstva, a oni koji nisu imali novca za gradnju ili obnovu kuća, nisu ga imali ni za nabavu suvremene kućanske opreme. Među potonjima očito je više Žumberčana koji su ovisniji o dohotku iz poljoprivrede.

Uspoređujući, na razini cijelog Žumberka, opremljenost i neka druga obilježja domaćinstava, utvrđeno je nekoliko razlika koje - ako i nisu praktički osobito važne - jesu bar sociološki zanimljive. Tako se, primjerice, pokazalo da su najopremljenija domaćinstva s većim brojem članova, što vjerojatno znači i sa više takvih koji stječu dohodak: više od 60% domaćinstava sa pet i više članova te točno polovina tročlanih i četveročlanih imaju (za žumberačke prilike) visoku opremljenost, a svega 4-5% vrlo nisku opremljenost, dok je čak 80% samačkih (mahom staračkih) domaćinstava slabo ili vrlo slabo opremljeno, a svega 6% nadprosječno. Gledajući na kvalitativni sastav, najopremljenija su višeporodična (višegeneracijska) domaćinstva, te ona koja se sastoje od bračnog para s neoženjenom, odnosno neudatom djecom. Nepotpuna jednoobiteljska domaćinstva (uglavnom se radi o majkama s neoženjenom/neudatom djecom) opremljena su gotovo jednako loše kao i samačka, dok su bračni parovi bez djece u domaćinstvu najčešće grupirani oko prosjeka. Od samačkih domaćinstava u osjetno lošije opremljenim kućama žive sami muškarci, više nego same žene. I kad je riječ o opremljenosti domaćinstava primjećen je isti - ponešto neobičan - podatak koji smo prije spomenuli u vezi sa starošću i veličinom stambenog prostora: starost kućedomaćina nije statistički značajno povezana s opremljenošću domaćinstava. Postoji, međutim, statistički značajna veza između opremljenosti domaćinstava i obrazovanosti kućedomaćina, a također i obrazovanosti ostalih članova. Smjer je povezanosti očekivan: obrazovaniji (u našem uzorku to su svi oni koji imaju više od pune osnovne škole) imaju opremljenija domaćinstva.

I na kraju, još dva podatka koji svaki na svoj način potvrđuju već više puta spominjanu činjenicu da u žumberačkim selima najlošije žive seljaci. U prosjeku su najlošije opremljena "čista poljoprivredna domaćinstva", a najbolje "čista nepoljoprivredna", tj. takva u kojima - bez obzira imaju li zemlje ili nemaju - svi radnoaktivni članovi stječu prihod izvan gospodarstva. Drugi podatak na svoj način potvrđuje ovaj upravo spomenuti: ukupna zemljišna površina u vlasništvu domaćinstva - bez obzira je li poljoprivreda jedini ili dopunski izvor prihoda - nije ni u kakvoj značajnoj vezi s opremljenošću domaćinstva. Drugim riječima, oni koji se bave samo poljoprivredom ne ostvaruju dohodak koji bi im omogućio bolje opremanje domaćinstva, a onima koji pored zemlje imaju i drugi izvor prihoda, poljoprivredni je prihod uglavnom nevažan.

zaključne napomene

Što reći u zaključku? Možemo samo ponoviti: gotovo svi izneseni podaci govore da Žumberak zaostaje za hrvatskim prosjekom, a standard tamošnjih seljaka zaostaje i za žumberačkim prosjekom! Cjelina podataka dobivenih istraživanjima (dakle i onih koji se u ovom članku ne spominju) jasno govore da Žumberak ne može nadoknaditi svoje zaostajanje za hrvatskim prosjekom bez vanjske (ne inozemne, nego šire hrvatske) pomoći, a od same žumberačke poljoprivrede (s njezinim sadašnjim ljudskim i proizvodnim potencijalima) ne može se očekivati da bude glavni "unutrašnji pokretač" razvoja toga kraja.

Ivan Magdalenic

Equipment of Peasant Farms and Rural Households in Žumberak

Summary

The article shows some of the results of research into 122 rural households in Žumberak. The farms are very poorly equipped with modern means of production, the households only slightly better with modern household appliances. Conditions are worse in households whose income depends more on income from agriculture. Considering overall research results (including those that are not mentioned in this article), the author concludes that Žumberak cannot be revitalized without the help of broader society, and that agriculture cannot be the only activity (without other sources of income) on which the development of that region can be based.

L' équipement des exploitations agricoles et des ménages ruraux au Žumberak

Résumé

Cet article présente une partie des résultats obtenus à la suite des recherches faites auprès de 122 foyers ruraux au Žumberak. Les données révèlent un équipement insuffisant des exploitations agricoles en moyens de travail modernes, un équipement à peine un peu meilleur des foyers en appareils ménagers modernes et le fait que la situation est la pire dans les ménages qui dépendent davantage des revenus de l' agriculture. En prenant en considération l' ensemble des résultats des recherches (c' est-à-dire également ceux qui ne sont pas mentionnés dans cet article), l' auteur en conclut que la revitalisation du Žumberak ne peut se faire sans l' aide de la communauté sociale élargie et qu' à elle seule l' agriculture (sans autres sources de revenus) ne peut être une activité sur laquelle pourrait être basé le développement de cette région.